

MUSTAMLAKA VA SOVET DAVRIDA SHAHARNING ZIDDIYATLI TARAQQIYOTI

Axborot texnologiyalari va menejment universiteti v.b.
professori

Tursunov Asror Allanazarovich

Axborot texnologiyalari va menejment universiteti 2-kurs
magistranti

Davronov Ulug'bek Shoymurodovich

Annotatsiya Mazkur maqolada mustamlaka va Sovet davrida O'rta Osiyo shaharlarining ziddiyatli taraqqiyoti tahlil qilinadi. Rossiya imperiyasi hukmronligi davrida shaharlarning iqtisodiy va ma'muriy tizimi mustamlakachilik manfaatlariga mos ravishda shakllantirildi. Sovet davrida esa sanoatlashtirish, urbanizatsiya va ijtimoiy infratuzilmaning rivojlanishi natijasida shaharlar tashqi tomondan modernlashdi. Biroq bu jarayonlar mahalliy aholining ijtimoiy tengsizligi, milliy qadriyatlarning cheklanishi, ekologik muammolar va siyosiy bosimlar bilan birga kechdi. Maqolada shahar taraqqiyotidagi iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy ziddiyatlar ochib beriladi.

Kalit so'zlar Mustamlaka siyosati, Sovet davri, shahar taraqqiyoti, urbanizatsiya, sanoatlashtirish, ijtimoiy tengsizlik, ruslashtirish, milliy qadriyatlar, ekologik muammolar, siyosiy bosim.

Аннотация В данной статье анализируется противоречивое развитие городов Центральной Азии в колониальный и советский периоды. В период господства Российской империи экономическая и административная система городов формировалась в интересах метрополии. В советское время в результате индустриализации, урбанизации и развития социальной инфраструктуры города внешне модернизировались. Однако эти процессы сопровождались социальным неравенством, ограничением национальных ценностей, экологическими проблемами и политическим давлением. В статье раскрываются экономические, социальные и культурные противоречия городского развития.

Ключевые слова: Колониальная политика, советский период, развитие городов, урбанизация, индустриализация, социальное неравенство, русификация, национальные ценности, экологические проблемы, политическое давление.

1868 yil may oyida Rossiya imperiyasi qo‘shinlari bilan Buxoro amirligi sarbozlari o‘rtasida Samarqand atrofidagi Chuponota tepaligida bo‘lib o‘tgan jang amir Muzaffarning layoqatsizligi bois mag‘lubiyat bilan yakunlandi. Samarqand shahar darvozalari ko‘chirib tashlandi, uni o‘rab turgan devorlar vayron qilindi, shahar qo‘rg‘oni (ark) yo‘q qilindi. 1868 yil 28 iyunda amir Muzaffar elchisi va K. P. Kaufman o‘rtasida tuzilgan sulhga ko‘ra, Samarqand, Kattaqo‘rg‘on va Zarafshon daryosining yuqori qismi Rossiya imperiyasi tasarrufiga o‘tdi³⁰.

1868 yil 28 iyunda amir Muzaffar elchisi va K.P.Kaufman o‘rtasida tuzilgan sulhga ko‘ra, Samarqand, Kattaqo‘rg‘on va Zarafshon darasining katta qismi Rossiya imperiyasi tasarrufiga o‘tdi. 1868 yilning 24 iyunida Samarqand va Kattaqo‘rg‘on bo‘limlarini o‘z ichiga olgan Zarafshon okrugi tuzildi. 1886 yil 12 iyunda «Turkiston o‘lkasini boshqarish to‘g‘risida Nizom»ning qabul qilinishi bilan Zarafshon okrugi Samarqand viloyatiga aylantirildi. Samarqand shahri Samarqand viloyatining markazi sifatida belgilandi.

Rossiya hukmronligining dastlabki yillaridan boshlab, viloyat va o‘lka boshqaruvi asosan harbiylar qo‘lida edi. Mahalliy aholi vakillaridan tayinlangan 5 nafar oqsoqol, 2 nafar starshina, 40 dan ortiq mirshablardan foydalanilgan. Bu davrda Samarqand shahri sun‘iy ravishda mahalliy aholi yashaydigan «eski» va bevosita harbiylar, harbiylar hamda aholisiz uchun qurilgan yangi shahar qismlariga bo‘lingan³¹. 1891 yil ma‘lumotlariga ko‘ra, eski shahar 364 desyatina 2100 kv. sajenni tashkil etsa, yangi shahar 22 desyatina 400 kv. sajenni tashkil etgan. Yangi shaharda 25 ta ko‘cha mavjud bo‘lib, ulardan ikkitasi tengi tutilgan edi. Ko‘chalarga

³⁰ Саидкулов Т.С. Самарканд во второй половине XIX- начале XX веков. – Самарканд, 1970 – С.9,

³¹ Мусаев Н. XIX асрнинг II ярми – XX аср бошларида Туркистонда ишлаб чиқаришнинг шаклланиши. – Т., “Иктисод молия”, 2008. Б.43.

bahor-yoz oylari davomida kuniga 2 mahal suv sepilardi. Mahallalar esa 4 nafar oqsoqol, 2 nafar starshina, 40 dan ortiq mirshablar orqali boshqarilar edi³².

Shahar obodonchiligi ishlariga mahalliy aholi tomonidan to'langan yer maydonlari hisobidan qurilgan bo'lib, bu yerda qurilish va bo'yoqdorlik, obodonlashtirish ishlari hamda nazorat va tartib intizomga alohida e'tibor berilgan. Ko'chalar, ko'priklar, bozor maydonlari qurilishiga salmoqli mablag' sarflangan. Shaharda pishiq g'isht va mustahkam qurilish materiallaridan ko'plab ikki qavatli binolar qurilgan. Yangi shahar qismi rus va Yevropa me'morchiligi asosida loyihalashtirilgan. Salmoqli mablag' sarflangan. Shaharda pishiq g'isht va mustahkam qurilish materiallaridan ko'plab ikki qavatli binolar qurilgan.

Yangi shahar qismi asosan rus injenerlari tomonidan loyihalashtirilgan, Yevropa shaharsozligiga xos bo'lgan, Marsel, Sankt-Peterburg va Vashington shaharlarining planirovkasida qo'llanilgan uch nurli kompozitsiya asosida gotika, barokko, klassitsizm uslublarida binolar barpo etilgan. Markaziy xiyobon, shaharning bosh maydoni, cherkovlar, uning qarshisida Ofitserlar uyi, pochta binosi, harbiy gospital, banklar, ayollar gimnaziyasi, 87 o'rinli 2 ta kasalxona va boshqa binolar qurilgan³³. Arxitektor G.N. Sharbov Samarqandning yangi qismlarida qurilish haqida shunday deb eslatib o'tadi: "Shaharni yangi qismida eski qismlaridan farqli ravishda keng ko'chalar, maydonlar, zamonaviy binolar, ko'kalamzor bog'lar mavjud va bularning barchasi aholi turmushi uchun qulay sharoit yaratib beradi³⁴.

1882-yilda Girs tomonidan o'lka hayotini tadqiq qilish natijalarining ko'rsatilishicha, Samarqand, Toshkent kabi yirik shaharlarning yangi qismlarida istiqomat qiluvchilar soni uncha ko'p bo'lmagan va bu hol mahalliy xalqlarning noroziligini keltirib chiqargan. Shunday bo'lsa-da, Samarqand shahrining yangi qismi rivojlanishda davom etgan hamda unga salmoqli mablag'lar ajratilgan.

³² Абрамов М.М. Социально – эканомическая и культурная жизнь Самарканда в XVI – первой половине XIX в Автореф..дисс. на соискю д-ра ист. Наук. Т., 1989 –С. 26-27.

³³ Самарканд вилояти давлат архиви. 1-рўйхат 3-йиғма жилд, 16-варақ.

³⁴ Самарканд вилояти давлат архиви. 1-рўйхат 3-йиғма жилд, 17-варақ

Shaharga yiliga 4000 puddan ko'proq yoqilg'i keltirilgan. Shaharchada 70 ta ariq do'konlar, 2 ta pivo, 2 ta vino, 1 ta qand, 2 ta minerat suvi va limonad ishlab chiqaruvchi zavodlar, tuzuklik, tugun, qo'l hunarmandchiligi faoliyat ko'rsatgan. Shaharning eski qismi esa e'tibordan chetda qolgan shahar tuzilishi an'anaviy holatini saqlab qolgan³⁵.

O'sha davr muallifi V.I. Masalskiyning e'tiroficha, shahar eski qismining ko'chalari tor, egri-bugri edi. Eski shaharda yuz boshliqlarning mahkamasi, shahar xo'jalik boshqarmasi, xojilar joylashgan. Eski shaharda 1871 yilda 116 ta katta-kichik ko'chalar bo'lib, shundan 15 tasi tekislanib, daraxtlar ekilgan, qolganlari tor va tuproq bo'lgan. Asosiy ko'chalarda 55 ta kerosinli chiroqlar o'rnatilgan. Keyinchalik Samarqand shahrida ayollar va bolalar shifoxonasi, felsher punktlari, 2 ta maxsus ayollar va bolalar ambulatoriyasi ochilgan³⁶.

Eski shaharda etikdo'zlar, telpakdo'zlar, kulollar, zargarlar, misgarlar, nonvoylar, shamsozlar, bujak tayyorlovchi hunarmandlarning ham ustaxonalari mavjud bo'lgan. Ayrim ma'lumotlarga ko'ra, Samarqand aholisining 29 foizi mustaqil kasb-xunarga ega hunar ustalaridan iborat bo'lgan. Samarqand to'quvchilari o'z ishlarini yengillashtirish, tezlashtirish va maxsulot sifatini oshirish maqsadida to'quv ustaxonalari uchun moslama-uskuna o'ylab topgan. Hunarmandchilikning ayrim turlari rivojlangan bo'lsa-da, ayniqsa zargarlik, sopol va kulolchilik, ipakchilik juda kamdan-kam rivojlanib kelgan³⁷. Ammo hunarmandchilik va kulolchilik hunari asoschilanmagan yoki mehnat yo'qligi, xom ashyo yo'qligi sababli rivojlanmagan. Hunarmandlarning kamdan-kam hollarda shogirdlari bo'lgan.

Xalq tozaligi korxonalari faoliyat yuritgan, toshbo'ron keltirilgan mahsulotlar bo'sh turgan hunarmandlar maxsulotlarini kasodga uchratgan. Ko'plab hunarmandlar ustaxonalari inqirozga uchrab, boshqa ishlarga o'tib ketishgan.

³⁵ Абрамов М.М. Социально – эканомическая и культурная жизнь Самарканда в XVI – первой половине XIX в Автореф..дисс. на соискю д-ра ист. Наук. Т., 1989 –С. 26-27

³⁶ Самарканд вилояти давлат архиви. 1-рўйхат 3-йиғма жилд, 17-варақ

³⁷ Самарканд вилояти давлат архиви. 2-рўйхат 3-йиғма жилд, 11-варақ

Jumladan, rus to'quvchilik sanoati raqobatiga bardosh bera olmagan mahalliy to'quvchilik ustaxonalari, senator Palenning ma'lumotiga ko'ra, Samarqand viloyatida 1905-1908 yillar oralig'ida 132 taga qisqargan. Shahardagi arzon ishchi kuchi va mahalliy mahsulotlardan keng foydalangan rus ishbilarmonlari mustamlaka erlarida turli xil ishlab chiqarish korxonalarini qura boshlaydilar. Birinchi navbatda ular bu yerda spirtli ichimliklar va paxta tozalash korxonalariga katta e'tibor qaratadilar. Chunki, chet elda bu ikki turdagi mahsulotlarga talab yuqori edi. Ana shunday rus ishbilarmonlaridan biri D. Filatov 1870 yilda Samarqanddan katta maydonni to'qsonga sotib olib, vino zavodi qurishni boshlaydi³⁸.

Samarqandda azaldan vino tayyorlash ishi yaxshi yo'lga qo'yilgan edi. Chunki, Samarqandning iqlimi va topografik, geografik, irrigatsiya sharoiti qulayligi sanoatning bu turini rivojlantirishga sharoit yaratgan. Filatov zavodi 1881 yilda 1200 chelak, 1890 yilda 16 000 chelak, 1900 yilda 20 000 chelak vino mahsulotini olgan. 1900 yilga kelib Samarqand vino va musallas tayyorlab yetkazib beruvchi Turkiston o'lkasida birinchi o'ringa chiqqan edi. Zarashrifon vohasida esa dehqonchilik ancha rivojlangan va tashqi eksportga chiqarilgan³⁹. Aholining asosiy daromad manbai mahalliy bozorlar bo'lgan. Samarqand katta bozorlaridan biri hisoblangan va katta hududga ega edi. Samarqandning bozor hududi shahar maydonining 1/3 qismini tashkil etib, bir tomoni Registon maydonidan Shohizinda darvozasigacha, ikkinchi tomoni Qalandarxona va Suzangaron darvozasigacha cho'zilgan edi. Har kuni chakana savdo, chorrahada va yakshanba kunlari esa katta bozor bo'lgan. Shu bilan birga, Samarqand bozori non va un mahsulotlari hamda qishloq xo'jalik mahsulotlari savdosi bilan etakchi bo'lgan. 1924 yilda Samarqand uezdida 23 ta bozor, 8 ta savdo maydonlari va 546 ta savdo inshootlari-do'konlar, koikalar va magazinlar mavjud bo'lgan⁴⁰.

³⁸ Самарқанд вилояти давлат архиви. 1-рўйхат 3-йиғма жилд, 16-варақ

³⁹ Абрамов М.М. Социально – экономическая и культурная жизнь Самарканда в XVI – первой половине XIX в Автореф..дисс. на соискую д-ра ист. Наук. Т., 1989 –С. 26-27

⁴⁰ Абрамов М.М. Социально – экономическая и культурная жизнь Самарканда в XVI – первой половине XIX в Автореф..дисс. на соискую д-ра ист. Наук. Т., 1989 –С. 26-27

Turkistonda mustamlakachilikni mustahkamlash, o'lkam xom ashyosini Rossiya erlariga tezroq hamda xavf-xatarsiz yetkazish maqsadida temir yo'l qurilib, 1888 yil 20 mayda Samarqandga birinchi poyezd keldi. Kaspiyorti temir yo'lining Krasnovodskdan to Samarqandgacha bo'lgan 1818 km uzunlikdagi qismi salkam 8 yil davomida qurilgan. Samarqand shahri temir yo'l stantsiyasidan 7 km uzoqlikda joylashgan edi. Ularni "Kukushka" nomli tor izli temir yo'l bog'lab turgan va kuniga 2-3 marta, bir yarim soat vaqt oralig'ida qatnagan⁴¹.

1880 yilga oid ma'lumotlarga ko'ra, Samarqand shahrida 31 ta madrasa bo'lib, ularda imom, qozi, mirzo va mudarrislar tayyorlangan. Mudarris va talabalar asosan vaqf mablag'lari hisobiga yashaganlar. Madrasalardagi o'qish uch bosqichga bo'lingan. O'quv yili oktabrdan boshlanib, aprel-may oylarida tugagan. O'qish haftaning to'rt kuni - yakshanba, dushanba, seshanba va chorshanba kunlari bo'lib, darslar uzoq arab, fors va turkiy tillarda olib borilgan⁴².

XIX asr oxirlariga kelib, Samarqandda jadidlarning dastlabki "yangi usul" maktablari ochilgan. Bunday maktablarga Mahmudxo'ja Behbudiy, Abdulqodir Shakuri va Xo'jaxon Munavvar asos solgan. 44 ta soni, 12 ta bo'limi bo'lgan jadid maktablari qisqa vaqt ichida "Oiniy" maktablari shaklida faoliyat yuritgan. Ammo, musulmon bolalarining bilim olishi uchun imkoniyatlar juda cheklangan bo'lib, ular ko'pincha madrasalarga murojaat qilishga majbur bo'lganlar⁴³. 1917 yil Oktyabr to'ntarishidan so'ng o'lkada Sovet hokimiyati o'rnatildi. Samarqand shahri Turkiston o'lkasida ma'muriy boshqaruv va ishlab chiqarishda o'z o'rniga ega edi. Aynan shu davrdan boshlab shahardagi asosiy ishlab chiqarish vositalari, sanoat korxonalari, zavod va fabrikalarni natsionalizatsiya qilish boshlandi.

Jumladan, Turkiston Respublikasining Xalq xo'jaligi markaziy kengashining buyrug'i bilan Samarqandda joylashgan 4 ta kon zavodi, Romanovning makaron fabrikasi, 5 ta elektrostansiya, Otto Boganing pivo zavodi, gugurt fabrikasi, xullas

⁴¹ Самарканд вилояти давлат архиви. 1-рўйхат 3-йиғма жилд, 17-варақ

⁴² Самарканд вилояти давлат архиви. 1-рўйхат 3-йиғма жилд, 15-варақ

⁴³ Умняков ИИ, Алескеров Ю.Н, Михайлов К.М. Самарканд. – Т., 1955. Б.39

158 ta sanoat korxonalari davlat ixtiyoriga tortib olindi. Bu esa shahar sanoatiga katta zarba bo'ldi. 1924 yil 27 oktyabrda Turkiston o'lkasida o'tkazilgan milliy-hududiy chegaralanish natijasida O'zbekiston SSR tashkil etildi va 1925 yilda uning poytaxti etib Samarqand shahri belgilandi⁴⁴. Samarqand respublikaning markaziga aylangach, shaharda katta ma'muriy binolar qurilib, yangi tashkilotlar kuchayib ketdi. 1926 yilga kelib shaharning umumiy maydoni 3580 desyatin, 1061 kv. sajenni tashkil etdi. Shaharning eski qismi o'zining tarixiy-me'moriy tuzilishini saqlab qolgan holda, ancha kengaygan edi. 1926 yilda 1395 kv. sajen yer shaharning obodonlashtirilishiga ajratilgan⁴⁵.

Shaharning shimolidan Siyo'b kanali bo'ylab Xayrobod qismigacha, "Chashma" arig'idan "Puli Safed" ko'prigigacha, eski shahardagi katta yo'ldan to savdo-sotiq do'konlari omborxonasigacha, Bulvar maydonidan Ho'ja Axror va Bog'ishamolga bo'lgan hududni qamrab olgan edi⁴⁶.

Shaharning eski qismining umumiy maydoni 1676 desyatin 1966 kv. sajenni tashkil etgan. Xayrobod qismidan Afrasiyob tepaligigacha bo'lgan maydonni, Qalandarxona va Yahudiylar qismini hamda Suzangaron va Xo'ja Axror qismlarini birlashtirgan yaxlit hudud shaharning eski qismini tashkil etgan. Ho'ja Axror qismlarini birlashtirgan yaxlit hudud shaharning eski qismini tashkil etgan. 1927-1928 yillarda shaharda 499 368 kv. metr maydonni o'z ichiga olgan 15 309 ta bino mavjud bo'lgan. Shundan yirik mulkdorlarning xususiy turar joylari maydoni 375 228 kv. metrni, shaharga xos xo'jalik joylari esa 96 485 kv. metrni tashkil etgan. Shu yillar davomida Samarqand shahrida 24 401 kv. metr maydonda 348 ta yangi uy-joy qurilgan. Samarqand shahri geografik relyefi past balandliklardan iborat bo'lib, bu ham o'z navbatida shahar ko'rinishiga o'ziga xos chiroy berish bilan birga mavjud daryalar rivojlanib borayotgan markaz sifatida, ayrim muammo va qiyinchiliklarni ham keltirib chiqargan⁴⁷.

⁴⁴ Самарканд вилояти давлат архиви. 1-рўйхат 3-йиғма жилд, 16-варақ

⁴⁵ Умняков ИИ, Алескеров Ю.Н, Михайлов К.М. Самарканд. – Т., 1955. Б.39

⁴⁶ Умняков ИИ, Алескеров Ю.Н, Михайлов К.М. Самарканд. – Т., 1955. Б.39

⁴⁷ Самарканд вилояти давлат архиви. 1-рўйхат 3-йиғма жилд, 17-варақ

Xususan, ko‘chalar tor bo‘lib, ularning ko‘plab qismlariga barpo etilgan uylar me‘moriy jihatdan tartibsiz joylashtirilgan. Bundan tashqari, shahar xo‘jalik ishlarida ham muammolar kuzatilgan. Shaharning ichki va tashqi ko‘rinishini yaxshilash uchun mablag‘ ajratilgan bo‘lsa-da, yo‘l qurilishi va boshqa infratuzilma ishlari moliyaviy yetishmovchilik sababli sekinlashgan. Shaharning ichki va tashqi yo‘l hamda maydonchalariga 68 410 kv. metr maydon ajratilgan bo‘lsa-da, 1928-1929 yillardagi yo‘l va ko‘prik qurilish ishlari uchun jami 327 000 rubl zarur bo‘lib, ammo budjetdan faqatgina 155 000 rubl ajratilgan⁴⁸.

Bundan tashqari, Samarqand shahri ko‘chalarida yoritish uskunalari qoniqarsiz holatda bo‘lgan. 1924-1925 yillarda shaharda 210 ot kuchiga ega O‘zbekiston paxta qo‘mitasiga tegishli va Gormextozga qarashli 2 ta elektr stansiyasi mavjud bo‘lgan. Ushbu elektr stansiyalari shaharning yoritish ehtiyojini to‘liq qondira olmagan. Mablag‘ yetishmovchiligi sababli yangi elektrostansiyalar qurilmagan. 1927-1928 yillarda shaharning 40 950 ta lampalar o‘rnatilgan 376 ta fonar yoritib turgan. Shaharning yoritish tizimi uchun budjetdan 9000 rubl ajratilgan.

Ammo Samarqandda yoritish ishlarini yaxshi yo‘lga qo‘yish uchun fonarlar sonini 1000 tagacha ko‘paytirish zarur bo‘lgan. Samarqand Shahar Kengashining Samarqand shahar xo‘jaligi holati to‘g‘risidagi ma‘ruzasida qayd etilishicha, Samarqand ko‘chalarining tozaligi va sanitariya holati qoniqarsiz bo‘lgan. Ayniqsa, kuz va qish oylarida — yog‘ingarchilik mavsumida ahvol yanada yomonlashgan. Bu borada doimiy ravishda budjetdan ajratiladigan mablag‘lar yetmagan. Jumladan, bu muammolarni bartaraf etish uchun 50 000 rubl mablag‘ zarur bo‘lgan holda, shahar kengashi tomonidan bor-yo‘g‘i 10 000 rubl ajratilgan⁴⁹.

Shu bilan birga, 1927-1928 yillar davomida Samarqand shahrida irrigatsiya ishlari ham juda qoniqarsiz holatda bo‘lgan. Buning uchun shahar Kengashi

⁴⁸ Абрамов М.М. Социально – эканомическая и культурная жизнь Самарканда в XVI – первой половине XIX в Автореф..дисс. на соиску д-ра ист. Наук. Т., 1989 –С. 26-27.

⁴⁹ Самарканд вилояти давлат архиви. 1-рўйхат 3-йиғма жилд, 16-варақ.

tomonidan 25 000 rubl ajratilishi rejalashtirilgan bo'lsa-da, faqatgina 7500 rubl berilgan. Bu esa sohadagi kamchiliklarni bartaraf etish uchun yetarli bo'lmagan. Huddi shuningdek, 1928-1929 yillarda irrigatsiya tarmoqlarini yaxshilashga 90 000 rubl ajratish belgilansa-da, budjetdan faqatgina 20 000 rubl ajratilgan, ya'ni 22,2% xo'jalik ishlari moliyaviy qiyinchiliklar sababli bajarilmagan⁵⁰.

Samarqand respublikaning madaniy markazi deb hisoblangan davrda aholini ijtimoiy-ma'naviy jihatdan rivojlantirish uchun ham muayyan chora-tadbirlar ko'rilgan. Shaharda kutubxonalar tashkil etilgan, maktablar soni oshirilgan, teatr, klub va muzeylar barpo etilgan⁵¹. Respublikaning boshqa viloyatlaridan turli soha vakillarining kuchi kelishi, aholi ziyoli qatlamining o'sishi natijasida Samarqand shahrida dastlabki oliy ta'lim muassasalari o'z faoliyatini boshlagan. Jumladan, 1927 yilda O'zbekiston oliy pedagogika instituti va Xalq xo'jaligi instituti, 1929 yilda Qishloq xo'jaligi instituti tashkil etilgan. Bu o'z navbatida Respublika oliy ma'lumotli malakali kadrlarini yetishtirishda muhim ahamiyat kasb etgan. Shaharda 1924 yildan «Ovozi tojiki kambag'al», 1925 yildan «Qizil yulduz», 1927 yildan «Batrak» gazetolari chiqa boshlagan. Bu gazetalar rus, o'zbek va tojik tillarida siyosiy-iqtisodiy va madaniy soha yangiliklari berib borgan⁵².

1924-1925 yillarda Samarqand shahrida tug'ruqxona, viloyat shifoxonasi, sug'urta qilinmagan kishilar shifoxonasi, bolalar uyi binosi ta'mirlanib, qaytadan jihozlangan. Biroq, shahar tibbiyot muassasalarining ahvoli juda nochor bo'lgan. Shuningdek, sog'liqni saqlash sohasiga ajratilgan mablag'lar yetarli darajada bo'lmagan. Ambulatoriya va statsionar tibbiyot muassasalarida vrachlar soni yetishmagan. Poytaxt bo'lgan yillarda Samarqand shahri yirik ishlab chiqarish, savdo-sotik va sanoat markaziga aylangan. 1926-1927 yillar oralig'ida Samarqandda

⁵⁰ Абрамов М.М. Социально – эканомическая и культурная жизнь Самарканда в XVI – первой половине XIX в Автореф..дисс. на соискю д-ра ист. Наук. Т., 1989 –С. 26-27

⁵¹ Манноев С.Б. Ўзбекистон жамоат бинolari меморчилигида ансамбль ва комплексларнинг шаклланиши. Архетектура бўйича фалсафа доктори (PhD) илмий даражасини олиш учун тайёрлаган дисс. Самарканд.,2007. –Б.79,

⁵² Абрамов М.М. Социально – эканомическая и культурная жизнь Самарканда в XVI – первой половине XIX в Автореф..дисс. на соискю д-ра ист. Наук. Т., 1989 –С. 26-27.

дизел электростатсияси, «Деҳқон» zavodi, ipak ishlab chiqarish fabrikasi, tikuvchilik fabrikasi, qandolat korxonalari va boshqalar ish boshlagan. 1927 yilga kelib, shahar ishlab chiqarishning asosiy tugunlaridan biriga aylangan. Shuningdek, 1927 yilda Samarqandda «Xujum» ipak fabrikasi faoliyati yoʻlga qoʻyilgan⁵³.

Xulosa qilib aytganda, Samarqand respublikaning iqtisodiy markazlaridan birining ahamiyatiga ega boʻlgan. Shahardagi transport sohasida ham muayyan oʻzgarishlar kuzatilgan. Samarqand shahrida 1926 yilda 3 ta, 1927 yilda 15 ta avtobus qatnov liniyalari ishga tushirilgan. 1924-1930 yillar davomida bu tarmoq kengaytirilgan, 1925 yilda Samarqand aeroporti faoliyati yoʻlga qoʻyilgan. Samarqand shahrining «eski» va «yangi» qismini ot-arava hamda xususiy avtomobillar bogʻlab turgan. Samarqand shahrida transport sohasi ancha yaxshilangan boʻlsa-da, aholi soni koʻpayganligi bois, shahardagi transport xizmati yetishmovchiligi muammosi saqlanib qolgan⁵⁴. 1917 yilgacha yangi shahar qismi koʻchalarida tosh yotqizilib koʻchalar kengaytirilgan boʻlsa, sovet yillarida asfalt yotqizilgan keng koʻchalar barpo etildi. Shaharning har ikki qismida keng koʻchalar, trotuarlar va koʻpriklar qurish hamda taʼmirlash ishlari olib borildi. Jumladan, 1925-1926 yillarda «yangi» va «eski» shahar qismlarida yoʻl va koʻpriklar qurilishiga 600 079 soʻm, shahar boʻyicha jami qurilish ishlariga 682 079 soʻm sarflangan⁵⁵.

1930 yilda Oʻzbekiston SSR poytaxti Samarqanddan Toshkentga koʻchirildi. Shuningdek, koʻplab maʼmuriy boshqaruv tashkilotlar, davlat korxonalari, sanoat korxonalari, Oliy taʼlim muassasalari Toshkentga koʻchirildi. Ammo Samarqand ikki nuqtai nazardan respublikaning ilm-fan, sanʼat, yirik savdo-sotik va sanoat markazi sifatida oʻz ahamiyatini saqlab qoldi. 1933 yilda I.P. Pavlov nomidagi Samarqand Tibbiyot instituti, 1935 yilda Samarqand kooperativ instituti va keyinroq

⁵³ Самарканд вилояти давлат архиви. 1-рўйхат 3-йиғма жилд, 17-варақ.

⁵⁴ Манноев С.Б. Ўзбекистон жамоат биналари меморчилигида ансамбль ва комплексларнинг шаклланиши. Архитектура бўйича фалсафа доктори (PhD) илмий даражасини олиш учун тайёрлаган дисс. Самарканд., 2007. –Б.79.

⁵⁵ Абрамов М.М. Социально – эканомическая и культурная жизнь Самарканда в XVI – первой половине XIX в Автореф..дисс. на соискю д-ра ист. Наук. Т., 1989 –С. 26-27

Qorako'chilik ilmiy-tadqiqot instituti, 1966 yilda Samarqand Arxitektura va qurilish instituti tashkil etildi. 1930-1939 yillarda Samarqand shahar infratuzilmasi, obodonlashtirish, elektr energiyasi va transport tizimida sezilarli o'zgarishlar amalga oshirildi. Biroq, shahar iqtisodiy rivojlanishida muammolar mavjud bo'lib, ularning ayrimlari hal etilgan bo'lsa-da, ba'zilar o'z yechimini topmagan edi.

Samarqand shahrida 1940 yilda 1 385 o'rinli 7 ta va 1955 yilda 3 875 o'rinli 18 ta kasalxona, 6 ta poliklinika, ambulatoriya va konsultatsiya punktlari mavjud bo'lgan. Shuningdek, viloyatda jami 34 ta qizil choyxona mavjud bo'lib, shundan 9 tasi Samarqand shahrining eski va yangi qismida joylashgan. Qolgan 25 tasi viloyatning boshqa uyezdlarida joylashgan. Bundan tashqari, Samarqand shahrida 12 ta klub, 12 ta kutubxona mavjud bo'lgan. Samarqand shahar suv ta'minoti sohasida har doim muammo va kamchiliklar mavjud bo'lgan. Qadimdan shahar aholisi tabiiy buloqlar va sun'iy hovuz suvlaridan ichib kelgan. 1920 yilda Samarqandning yangi qismida dastlabki vodoprovod tarmog'i qurilgan. 1928 yilda «Temir yo'l» suv inshooti qurilgan. Ammo, bu shahar aholisining ichimlik suviga bo'lgan ehtiyojini to'liq qondirmagan⁵⁶. 1928-1929 yillarda Samarqand bo'ylab, Aleksandr reni va Jonlarkhon buloq ichimlik suviga ajratilmaganligi bois, toza ichimlik suvi bilan ta'minlash masalasi hal etilmagan. Shaharning eski qism ko'chalari hamda yangi qismining Ivanov va Filatov ko'chalari aholisi hovuz va buloq suvlaridan ichimlik suvi sifatida foydalangan. 1931 yili «Chiyon ota», 1957 yilda «Jaxbed» suv inshootlari qurilgan. Bu bilan shahar aholisining suv ta'minoti ancha yaxshilangan. Shaharning yangi qismi bilan bir qatorda eski qismiga ham suv quvurlari tortilgan⁵⁷.

1941-1945 yillarda Samarqand shahriga Rossiya va SSSRning boshqa respublikalaridan ko'plab oliy ta'lim muassasalari, ilmiy-tadqiqot institutlari, korxonalar, zavod va fabrikalar, kasalxonalar ko'chirib keltirildi. Jumladan,

⁵⁶ Манноев С.Б. Ўзбекистон жамоат бинolari меморчилигида ансамбль ва комплексларнинг шаклланиши. Архитектура бўйича фалсафа доктори (PhD) илмий даражасини олиш учун тайёрлаган дисс. Самарканд., 2007. –Б.79.

⁵⁷ Самарканд вилояти архиви. 1-рўйхат 3-йиғма жилд, 15-варақ.

Poltavadan trikotaj fabrikasi, Mikoyan nomidagi poyabzal tikuv fabrikasi, Novorossiyskdan «Krasniy dvigatel» zavodi, Moskvadan choy qadoqlash fabrikasi, Simferopoldan konserva zavodi, Leningraddan «Kinap» zavodi, Kievdan fotoapparat- FAZ №6 zavodi, qurol-yarogʻ yasaydigan, shakar ishlab chiqaradigan va boshqa koʻplab korxonalar koʻchirib kelindi. Koʻchirib kelingan korxona va tashkilotlar mahalliy korxona binolariga joylashtirildi. Zavod va fabrikalarda ishlab chiqarilgan mahsulotlarning barchasi front ehtiyojlarini qondirishga xizmat qilgan. Ikkinchi jahon urushi yillarida Samarqandda sanoat korxonalarining yalpi mahsuloti 1 mlrd. 500 mln. rublni tashkil etgan.

Shaharga koʻchirib keltirilganlar uchun shart-sharoitlar yaratib berilgan. 1943 yilning iyunida Dargʻom kanalida Hisrav va Taligulyev GESlari quriladi. Taligulyev GESi «Krasniy dvigatel» zavodining, unga yaqin qishloq va aholi punktlarining elektr energiya bilan taʼminlanishida muhim rol oʻynagan. Shahar elektr energiyasi bilan taʼminlangach, sanoat korxonalari ishlab chiqarish hajmini oshira boshladi. Koʻchib kelgan aholining joylashishi uchun turar joylar tiklandi, zavod va fabrikalarda ishlab chiqarish hajmini kengaytirishga ham yordam berildi⁵⁸.

Ikkinchi jahon urushidan keyingi yillarning boshida shaharni iqtisodiy imkoniyatlarini yaxshilash borasida ham bir qancha ishlar amalga oshirildi. 1945-1955 yillarda Samarqand shahrida 300 ming daraxt va butalar ekildi. Umumiy maydoni 300 gektarga teng shahar maydonida obodonlashtirish ishlari amalga oshirildi. Shundan 63 ga. maydondagi koʻkalamzorlashtirish ishlari Xiebov va Markaziy istirohat bogʻida amalga oshirildi. Shahardagi obodonlashtirish ishlariga ajratilgan mablagʻ 1945 yilda 5166,0 ming soʻm boʻlsa, 1956 yilga kelib 9219,0 ming soʻmga yetgan. Urushdan keyingi yillarda Samarqand shahrining ijtimoiy infratuzilmasida ham ijobiy oʻzgarishlar kuzatilgan. Xususan, 1956 yilda

⁵⁸ Самарканд вилояти архиви. 1-рўйхат 3-йиғма жилд, 17-варақ.

Samarqandda 5 ta oliy ta'lim, 7 ta ilmiy-tadqiqot muassasasi, 17 ta texnikum, 40 ta maktab, O'rta Osiyodagi eng katta 1 ta muzey mavjud edi⁵⁹.

Shu bilan birga, 1913 yilda shaharda jami 2 ta kutubxona bo'lsa, 1955 yilga kelib 975 ming kitobga ega bo'lgan 60 ta ommaviy kutubxona faoliyat olib borgan. Shaharda, 1955 yilda 7 ta kichik, 6 ta yozgi kinoteatrlar, 2 ta kontsert zali, 3 ta stadion va 2 ta sport zali mavjud bo'lgan. 1960-yillarda shaharda yangi sanoat korxonalari vujudga kela boshlagan. 1967 yilda liftsozlik zavodi, 1950 yilda superfosfat zavodi, 1970 yilda chinni zavodi qurilgan⁶⁰. 1950-yillardan turli omillar ta'sirida tobora oshib borayotgan shahar aholisining uy-joy bilan ta'minlash muammosini bartaraf etish, kelgusida ularning yana ko'payishini inobatga olinishi natijasida shahar hududida ko'p qavatli turar joy binolarini qurishga e'tibor qaratilgan. Shaharlarda mikrorayonlar, alohida massivlar vujudga kela boshlagan. Samarqand shahrida barpo etilgan Gagarin massivi shular jumlasidandir.

Sovet davrida Samarqand shaharsozligida yo'l qo'yilgan kamchiliklarning barchasi mahalliy tarixiy obidalarga ta'sir ko'rsatgan edi. Jumladan, Samarqandning tarixiy markazida turli zamonaviy iqtisodiy infratuzilma obyektlari qurilishi natijasida tarixiy yodgorliklar inobatga olinmagan. XX asrning yarmalariga manbalarga ko'ra, O'zbekiston SSR MStga kelgan shikoyat xatida Samarqand shahrida qabristonlarni obodonlashtirish va tarixiy obidalarni asrash ishlariga salbiy munosabatda bo'linayotganligi haqida ma'lum qilingan. Tarixiy obidalarining aksariyat qismi vayronaga aylangan, ayrim qismlari yo'q qilingan. Tarixiy yodgorliklarni tiklash uchun ajratilgan mablag'lar o'z o'rnida ishlatilmagan. 1954 yili Samarqand shahar bosh rejasida asosiy magistrallar tarixiy shahar qismini kesib o'tgan edi. Registon maydoni tarixiy shahar qismlaridan 1-310 seriyadagi turar-

⁵⁹ Ирискулов О. XIX асрнинг охири - XX аср бошларида Самарканд шаҳрининг меъморчилиги // моддий-маънавий меърос ва умумбашарий қадриятлар (республика илмий-амалий анжумани материаллари). 7-китоб. – Т. 2015. Б.244-247.

⁶⁰ Ирискулов О. XIX асрнинг охири - XX аср бошларида Самарканд шаҳрининг меъморчилиги // моддий-маънавий меърос ва умумбашарий қадриятлар (республика илмий-амалий анжумани материаллари). 7-китоб. – Т. 2015. Б.244-247.

joylar bilan to'sib qo'yildi. 1960-yillarning boshlarida Registon yaqinida tarixiy obidalarga zid bo'lgan maktab va o'rta qavatli turar-joy binolari qurildi⁶¹.

Bundan tashqari, 60-yillar davomida shahar qismining me'moriy obidalar atrofini ochish, hududini kengaytirish, keng xiyobonlar barpo etishga deyarli e'tibor berilmagan. Me'moriy obidalarni muhofaza qilish bo'yicha raisi X. Saloxiddinov bu jarayonlarning to'la amalga oshirilishiga qarshilik ko'rsatgan va bunga o'z munosabatini bir necha maqolalarida bildirib o'tgan. 1950-60 yillarda shaharning tarixiy qismida hech qanday ilmiy asosli qurilish va ta'mir ishlari olib borilmagan. Registon va Dahbet ko'chalaridagi 4-5 qavatli uylar qurildi. Tarixiy qismda shahar mahallalaridagi ko'chalar, uylar, eski hammom, Bozori Sanduq buzib tashlandi va o'rnida universitet, kinoteatr, restoran, tarixiy muzey, 5 qavatli maktab qurildi. Bu binolar barpo etilgandan so'ng tarixiy holatlarga zid tarixiy obidalarni muhofaza qilishga oid harakatlar sustlashib qoldi.

Xullas, tarixiy qismining estetik ko'rinishi o'zgarmoqda edi. Shahar transport sohasida ham ko'plab ishlar amalga oshirildi. Jumladan, 1947 yildan 1973 yilgacha tramvay xizmati ko'rsatilgan bo'lib, u o'z navbatida shaharning zamonaviy infratuzilmasida katta ahamiyat kasb etgan. Shuningdek, 1957 yil 25 dekabrda uzunligi 3 km bo'lgan trolleybus liniyasi ochilgan. Shahar avtomobil parkida yo'lovchi tashiydigan 30 ta yangi avtobus va 50 ta eski taksi mashinalari mavjud bo'lgan.

1966-1969 yillarda Samarqand shahrining 2500 yillik yubileyi arafasida shaharda «Samarqand» kinoteatri, A.S. Pushkin nomidagi kutubxona, Aerovoqzalning yangi binosi, Samarqand tarixi muzeyi, Bulvar xiyobonida 11 qavatli «Samarqand» mehmonxonasi qurildi. Shuningdek, shaharning ma'muriy binolari joylashgan ko'chalar viloyat partiya tashkiloti qo'mitasi, viloyat ijroiya qo'mitasi, viloyat ichki ishlar, statistika boshqarmalari, bolalar universiteti, do'konlar, viloyat arxivi, «Inturist», «Yubileyniy» restoranlari bilan boyitildi.

⁶¹ Алексеров Ю.Н. Самарканд. Т.,1975

Shahar markazidagi obodonlashtirish va ta'mirlash ishlari 1966 yilda 60-70 ming rubl mablag' ajratilgan holda boshlangan. 1967 yilda esa bu mablag' 270 ming rublgacha oshirildi. Shuningdek, 2,5 mln rubl shahar ko'chalarini obodonlashtirishga sarflangan bo'lib, bu avvalgi yillarga nisbatan yuqori ko'rsatkich edi. Shaharning 23 ta ko'chasi asfaltlangan, 195 ming kv. metr maydonda Registon atrofida ta'mirlash ishlari olib borilgan. Shu bilan birga, manbalarda qayd etilishicha, O'zbekiston SSR Qurilish Vazirligi va uning №150 tresti Samarqandda amalga oshirgan ishlari bo'yicha qoniqarli natija qayd etgan⁶².

Shahar aholisi. 1897 yili Rossiyada o'tkazilgan aholi ro'yxatiga ko'ra, Turkistonning jami 5 viloyatida 5 281 ming kishi yashagan bo'lsa, shundan Samarqand viloyatida 860 ming aholi istiqomat qilgan. Samarqand shahar aholisi esa 342 197 kishini tashkil etgan. Samarqand sanoatining rivojlanishi natijasida qishloqlardan ishchi kuchi shaharga kelishi kuzatilgan. Hisobiga shahar aholisi yildan-yilga o'sib bordi. Ayniqsa, poytaxt bo'lgan yillarda Samarqand shahrida ko'chib keluvchilar soni ko'pchilikni tashkil qilgan. Chunonchi, Samarqand shahrining aholisi 1924 yilda 71 456 kishini, 1925 yilda 84 744 kishini, 1926 yilda 105 106 kishini va 1939 yilda 191 882 kishini tashkil etgan. 1923 yilda Samarqand aholisining sinfiy va kasbiy tarkibi tahlil qilinganda, yangi shaharda ishchilar 14,1%, xizmatchilar 34,4%, xizmatchilar 7,8%, mustaqil kasb egalari 1,9% va boshqa kasblar 30,3%ni tashkil qilganligi aniqlangan. Eski shaharda esa bu ko'rsatkich quyidagicha bo'lgan: ishchilar – 37,6%, xizmatchilar – 11,4%, xizmatchilar – 1,9%, mustaqil kasb egalari – 2,9% va boshqa kasblar – 7,6%. Samarqand shahar aholisi soni bo'yicha respublikada salmoqli o'rinni egallagan. 1956 yilda shahar aholisi soni 200 mingdan oshgan bo'lib, ularning 52%ini o'zbeklar, 30%ini ruslar tashkil etgan⁶³.

⁶² Самарканд вилояти архиви. 1-рўйхат 3-йиғма жилд, 15-варақ.

⁶³ Самарканд вилояти архиви. 1-рўйхат 3-йиғма жилд, 15-варақ.

Statistik ma'lumotlarga ko'ra, 1959 yilda Samarqand shahar aholisi 196 ming kishiga yetgan. Shuningdek, shahar aholisi tarkibida Kimegarlar shaharchasida 6 270 kishi va Xishrav shaharchasida 2 905 kishi ko'paygan.

Xulosa qilib aytish mumkinki, sovet davrida Samarqand shahar madaniyati izchil rivojlanish bosqichini bosib o'tgan. Shaharda zamonaviy binolar, istirohat bog'lari ko'plab qurilib, sanoat korxonalari, zavod va fabrikalar, to'qimachilik sexlari, muhandislik, transport, kommunikatsiya va logistika xizmatlari yo'lga qo'yilgan. Natijada Samarqand zamonaviy shahar qiyofasiga ega bo'ldi. Kommunikatsiya va logistika xizmatlari yo'lga qo'yildi. Natijada Samarqand zamonaviy shahar ko'rinishiga ega bo'ldi. Shahardagi bunday yutuqlar bilan birga qator kamchiliklar ham mavjud edi. Jumladan, Samarqandda olib borilgan shaharsozlik ishlarida shaharning tarixiy yodgorliklariga e'tiborsizlik, ayrim joylarda pisandchsizlik bilan munosabatda bo'lingan.

Shahar bo'ylab bir andozadagi turar joy binolari palapartish tarzda qurib tashlangan. Sanoat korxonalari, ayniqsa, spirt zavodi, kimyo zavodi va shunga o'xshash ekologiyaga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi zavod va fabrikalar shahar markaziga qurilgan edi. Bu esa keyinchalik shaharning tarixiy ko'rkiga putur yetkazish bilan birga, migitatsiya jarayonlarining kechishiga va urbanizatsiyaning ilmiy asoslangan holda rivojlanishiga sabab bo'lgan edi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Tursunov, Asror, and Farxod Urakov. "HISTORY OF PILGRIMAGE TOURISM IN THE KASHKADARYA REGION DURING THE YEARS OF INDEPENDENCE." *International Journal of Artificial Intelligence* 1.1 (2025): 423-428.
2. Allanazarovich, Tursunov Asror. "THE ROLE OF THE REPUBLICS OF UZBEKISTAN AND KAZAKHSTAN IN THE TRANSITION OF INTERNATIONAL EVENTS." *Международный научный журнал* 2.1 (2025): 59-62.

3. Турсунов, Асрор Алланазарович. "ЦЕНТРАЛЬНАЯ АЗИЯ-ПРИОРИТЕТНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКИ УЗБЕКИСТАНА." *ВЫСОКИЕ ТЕХНОЛОГИИ, НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ, ДОСТИЖЕНИЯ И ИННОВАЦИИ*. 2020.
4. Allanazarovich, Tursunov Asror. "Cultural Relations Between Uzbekistan and the Republics of Kazakhstan During Independence." *Czech Journal of Multidisciplinary Innovations* 10 (2022): 59-62.
5. Tursunov, Asror. "ANALYSIS OF THE DEVELOPMENT PROCESSES OF THE TOURISM SECTOR IN QASHQADARYO REGION DURING THE YEARS OF INDEPENDENCE." *International Journal of Artificial Intelligence* 1.1 (2025): 415-422.
6. Tursunov, Asror, and Maftuna Cho'liyeva. "FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE LEGAL FRAMEWORK OF THE NEIGHBORHOOD SYSTEM DURING THE YEARS OF INDEPENDENCE." *International Journal of Artificial Intelligence* 1.1 (2025): 391-394.
7. Tursunov, Asror, and Maftuna Cho'liyeva. "UPBRINGING OF A PERFECT PERSON IN THE TEAM AND ITS TRADITIONS." *International Journal of Artificial Intelligence* 1.1 (2025): 401-404.
8. Tursunov, Asror, and Nilufar Botirova. "HISTORY OF THE SOCIO-POLITICAL DEVELOPMENT OF THE CHOCH OASIS IN THE 6TH-8TH CENTURIES." *International Journal of Artificial Intelligence* 1.1 (2025): 611-616.
9. Tursunov, Asror, and Nilufar Botirova. "GREAT SILK ROAD AND CHOCH TOWNS: HISTORICAL PROGRESS." *International Journal of Artificial Intelligence* 1.1 (2025): 707-714.
10. Саидов, Бахтиёр Жамолович. "Свободное время и его значение в жизнедеятельности современной молодежи." (1996).

11. Saidov, Baxtiyor. "Pedagogy-psychological Aspects of Educating Schoolchildren in the Spirit of Patriotism." *American Journal of Research in Humanities and Social Sciences* 8 (2023): 14-18.
12. Саидов, Бахтиёр. "Новый Узбекистан начинается с порога школы, 19 января 2022.[Электронный ресурс]." *Режим доступа: yuz. uz/(дата обращения: 23.03. 2022).*
13. Nomozov Xurshid. "AXBOROT XURUJI VA OGOHLIK TUSHUNCHASI MAZMUN-MOHİYATI." *CONFERENCE OF ADVANCE SCIENCE & EMERGING TECHNOLOGIES*. Vol. 1. No. 7. 2026.
14. Nomozov Xurshid. "AXBOROT JAMIYATI: SHAKLLANISH VA RIVOJLANISH MUAMMOLARI;(FALSAFIY TAHLIL QILISH)." *CONFERENCE OF ADVANCE SCIENCE & EMERGING TECHNOLOGIES*. Vol. 1. No. 7. 2026.
15. NOMOZOV XURSHID SHAVKAT O'G'LI. "INTERNET-MAKON MOHIYATI, GENEZISI VA ZAMONAVIY TARKIBI." *TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATION G 'OYALAR* 1.2 (2024): 48-51.
16. NOMOZOV XURSHID SHAVKAT O'G'LI "AXBOROT XURUJINING O'SMIRLAR HAYOTIGA TA'SIRI." *QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI* (2023): 1285-1287.
17. Nomozov, Xurshid (2024). JAMIYATDA INTERNET-MAKON KONTENTLARI TA'SIRIDA SODIR BO 'LAYOTGAN NEGATIV IJTIMOYILASHUV SHAKLLARI. *TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATION G 'OYALAR*, 1(2), 52-58.
18. Xurshid, Nomozov. "AXBOROT XURUJLARINING MANBALARI, ULARNING IJTIMOY MUHITDA AMALGA OSHISH USULLARI." *Ta'limda raqamli texnologiyalarni tadbiq etishning zamonaviy tendensiyalari va rivojlanish omillari* 41 (2025): 632-636.

19. Ruziboev Dilshod A'Zam. "TOURISM POWER OF UZBEKISTAN." *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences* 1.5 (2021): 215-222.
20. Ro'ziboyev, Dilshod. "QASHQADARYO VOHASIDA QORAKO 'LCHILIKKA BO 'LGAN E'TIBOR." *TAMADDUN NURI JURNALI* 9.60 (2024).
21. Ro'Ziboyev, Dilshod A'Zam O. "QASHQADARYO VILOYATIDA CHORVACHILIKNING IQTISODIY HAYOTDAGI O 'RNI VA SOVET HOKIMIYATINING CHORVA OZUQASI SIYOSATI." *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences* 2.11 (2022): 1008-1016.
22. Рўзибоев, Дилшод Аъзам Ўғли. "XX АСРНИНГ БИРИНЧИ ЯРМИГАЧА БЎЛГАН ДАВРДА ЎЗБЕКИСТОНДА ЧОРВАЧИЛИКНИНГ АҲВОЛИ." *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences* 2.3 (2022): 943-952.
23. Ruziboev Dilshod A'Zam. "TOURISM POWER OF UZBEKISTAN." *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences* 1.5 (2021): 215-222.
24. Niyazov Sobirjon. "EKOESTETIK TAFAKKURNING GNOSEOLOGIK JIHATI VA PRAKSIOLOGIK QIYMATI." *SHOKH LIBRARY* (2025).
25. Niyazov Sobirjon. "EKOESTETIK TAFAKKURNING NAZARIY JIHATLARI VA PRAKSIOLOGIK AHAMIYATI." *TA'LIM, TARBIYA VA INNOVATSIYALAR JURNALI* 1.5 (2025): 140-146.
26. Ниёзов, С. С. "Перспективы развития экотуризма в Узбекистане." *Актуальные вопросы гуманитарных наук: теория, методика, практика*. 2022.
27. Максадова, Мехринисо Сайхановна. "ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ АДАПТАЦИЯ МОЛОДОГО ПЕДАГОГА." *Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов* 5 (2018): 43-44.

28. Sayxonovna, Maksadova Mekhriniso. "PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF MODERN PRIMARY SCHOOL TEACHER PROFESSIONAL TRAINING." *ASIA PACIFIC JOURNAL OF MARKETING & MANAGEMENT REVIEW* ISSN: 2319-2836 Impact Factor: 8.071 11.04 (2022): 15-20.
29. Kenjaev, Zarmamat. "POLITICAL CULTURE: THE BASIS OF STATE STABILITY AND WELL-BEING OF CITIZENS." *НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ: СОХРАНЯЯ ПРОШЛОЕ, СОЗДАЁМ БУДУЩЕЕ*. 2021.
30. Kenjaev, Zarmamat Tuymurodovich. "The issue of the formation the political culture of young people in the context of pluralism." *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal* 11.5 (2021): 822-825.
31. Kenjaev, Z. T. (2021). The issue of the formation the political culture of young people in the context of pluralism. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(5), 822-825.
32. Jalilov, Ikhtiyor. "National "Kurash": History and Contemporary (On the Example of the Uzbek People)." *Procedia of Social Sciences and Humanities* 1 (2021): 360-363.